Bi -quarterly

Rural Development and Extension Studies

Journal Homepage: https://jrdes.znu.ac.ir/

University of Zanjan

The role of handicrafts in diversifying the economy of rural areas (Case study: Dahmala Rural District, Shahrood County)

Jamshid Einali [1], Azam Bigdeli [2], Ali Mohammadi [3*] and Azam Mohammadzadeh [4]

1. Associate Professor, Department of Geography, Faculty of Humanities, University of Zanjan, Zanjan, Iran
2. PhD Student in Geography and Urban Planning, Faculty of Humanities, University of Zanjan, Zanjan, Iran
3. PhD Student in Geography and Rural Planning, Faculty of Humanities, University of Zanjan, Zanjan, Iran
4. Master of Science in Geography and Urban Planning, Faculty of Humanities, Payam Noor University, Rasht, Iran

* Corresponding Author, a5399924528@gmail.com

Received Date:	Revise Date:	Accepted Date:	Published Date:
04/02/2025	15/07/2025	13/08/2025	20/03/2025

Article Info

Research Paper
Volume 3, Issue 2, Autumn and Winter 2026
Pages 61-73

Abstract

In many rural areas of developing countries, agriculture alone is no longer sufficient to provide sustainable employment, making economic diversification a key strategy for rural development. Expanding non-agricultural activities, particularly rural industries, can reduce income disparities between urban and rural areas and contribute to population retention in rural regions. This study aims to examine the role of rural handicrafts and wood-based industries- specifically the manufacturing of wooden household appliances and furniture- in diversifying the rural economy of Dahmala Rural District in Shahrood County. The research is applied in nature and employs a descriptive–analytical methodology. The statistical population consists of 632 rural households, from which 214 households were selected using Cochran's formula and surveyed through simple random sampling. The questionnaire's validity was confirmed by experts, and its reliability was verified with a Cronbach's alpha coefficient of 0.781. Data were analyzed using one-sample t-tests, one-way ANOVA, and the Kruskal–Wallis test. The findings indicate that the establishment and expansion of small-scale wood-based rural industries have had a significant positive impact on key indicators of rural economic diversification. These impacts are most evident in increasing non-agricultural incomes, expanding employment opportunities, and enhancing economic risk-taking among rural households. Furthermore, spatial analysis reveals statistically significant differences among the sample villages in terms of benefiting from the development of wood-related industries. Overall, the study highlights the important role of rural handicrafts and wood industries as effective mechanisms for promoting economic diversification and sustainable rural development.

Keywords: Handicrafts, rural industries, diversification, economy, village, Dehmala village

Cite this article:
Einali, J., Bigdeli, A., Mohammadi, A., & Mohammadzadeh, A. (2026). The role of handicrafts in diversifying the economy of rural areas (Case study: Dahmala Rural District, Shahrood County). Journal of Rural Development and Extension Studies, 3(2), 61-73.
https://doi.org/10.30470/jrdes.2025.2052017.1054

2821-2266 © University of Zanjan.
This is an open access article under the CC BY-NC/4.0/License (https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

Extended Abstract

Introduction

Handicrafts are among the industries rooted in rural areas, and it can be said that villages are the origin of these industries. These industries also play an effective role in the local and national economy. In other words, the main reasons for paying attention to handicrafts include their role in the sustainable livelihood of rural households, employment of human resources, access to simple and cheap raw materials, filling the leisure time and unemployment of villagers, preventing widespread seasonal migration, and especially reducing poverty and unemployment. Rural industries are considered one of the solutions for creating transformation in villages, which is closely linked to the agricultural and service sectors in creating employment. In the meantime, handicrafts are considered the second factor in the growth and development of gross national product as the most important source of growth and development of the economy of rural areas. The purpose of this research is to examine the role of rural industries related to the wooden home appliance manufacturing industry in rural development through diversification of economic activities.

Methodology

The present study is of applied type and the method used is analytical-descriptive. The statistical population of the study includes households living in Dahmola village in Shahroud city, of which 214 were selected as a sample from 632 households using the Cochran formula and the questionnaire was distributed by simple random sampling. The validity of the questionnaire was confirmed by a group of experts and by conducting a pre-test, the reliability of the items was calculated to be 0.781 using Cronbach's alpha coefficient. For data analysis, one-sample t-test, one-way variance and Kruskal-Wallis statistical tests were used.

Results and discussion

The study findings show that the establishment and expansion of rural industries, especially in the field of wood products and the manufacture of wooden household appliances and various types of furniture in the villages of the study area in the form of small-scale workshops, has been effective in improving job opportunities. The results of spatial analysis of the effects created by the establishment and development of wood industries on the diversification indicators of the rural economy in Dahmola rural district indicate a significant difference. The result of the ranking of each of the villages studied in the components of diversification of economic activities due to the development of wood industries and household appliances shows that Dahmola village, as the center of the rural district, is in the first place by a relatively large distance in all the components studied, due to the availability of services and having a larger number of workshops and the like. In addition, Rahenjan village is in the components of improving production and public infrastructure, risk-taking in economic activities and diversification and increasing non-agricultural income, and Salehabad village is in a better position than other villages studied in the components of diversifying job opportunities and increasing welfare and reducing the feeling of poverty. Studies show that the further away the sample villages are from the district center and communication routes, the lower their ranking.

Conclusion

According to the research findings, it can be acknowledged that the establishment and expansion of non-agricultural activities, especially industry, in rural areas, in addition to providing job opportunities and income diversification alongside agricultural activities, can provide a suitable basis for reducing job and income inequality between urban and rural areas. In other words, industrial development helps to improve the level of socio-economic welfare and welfare and prevents the increasing pressure on fragile natural resources, which can improve the livability of rural settlements.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

The first author served as the supervisor of the study and was responsible for the research

design, supervision of all stages of the research process, review and validation of the results, as well as revising, editing, and finalizing the manuscript. The second author contributed to sample preparation, performed the necessary calculations, conducted the statistical analysis of the data, and analyzed and interpreted the information and results. The third author acted as the corresponding author and was responsible for conducting the research and collecting the data. Finally, the fourth author was responsible for preparing the initial draft of the manuscript.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

The authors would like to express their sincere appreciation to all individuals for their scientific advice, guidance, and contributions to this article.

دو فصلنامه
تحقیقات ترویج و توسعه روستایی
وبگاه مجله: https://jrdes.znu.ac.ir/

نقش صنایع‌دستی در تنوع‌بخشی به اقتصاد مناطق روستایی (مورد مطالعه: دهستان ده ملا، شهرستان شاهرود)

جمشید عینالی[۱]، اعظم بیگدلی[۲]، علی‌محمدی[۳و*] و اعظم محمدزاده[۴]

۱. دانشیار گروه جغرافیا، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران
۲. دانشجوی دکترای جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران
۳. دانشجوی دکترای جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران
۴. کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه پیام‌نور، رشت، ایران

تاریخ دریافت:	تاریخ بازنگری:	تاریخ پذیرش:	تاریخ انتشار:
۱۴۰۳/۱۱/۱۶	۱۴۰۴/۰۴/۲۴	۱۴۰۴/۰۵/۲۲	۱۴۰۴/۱۲/۳۰

اطلاعات مقاله

مقاله پژوهشی
دوره ۳، شماره ۲، پاییز و زمستان ۱۴۰۴
صص ۶۱-۷۳

چکیده

کاهش ظرفیت اشتغال‌زایی بخش کشاورزی در بسیاری از مناطق روستایی کشورهای درحال‌توسعه، ضرورت تنوع‌بخشی به فعالیت‌های اقتصادی را دوچندان کرده است. در این میان، توسعه صنایع روستایی به‌عنوان یکی از راهبردهای صنعتی‌کردن روستاها می‌تواند نقش مؤثری در کاهش شکاف درآمدی شهری–روستایی و پایداری جمعیت روستایی ایفا کند. هدف پژوهش حاضر بررسی نقش صنایع‌دستی و صنایع روستایی، به‌ویژه ساخت لوازم چوبی منزل، در تنوع‌بخشی به اقتصاد مناطق روستایی دهستان ده‌ملا شهرستان شاهرود است. این تحقیق از نوع کاربردی و با روش تحلیلی–توصیفی انجام شده است. جامعه آماری شامل ۶۳۲ خانوار ساکن دهستان ده‌ملا بوده که بر اساس فرمول کوکران، ۲۱۴ خانوار به‌عنوان نمونه انتخاب و پرسش‌نامه‌ها به‌صورت تصادفی ساده توزیع شد. روایی ابزار تحقیق با نظر متخصصان تأیید و پایایی آن با ضریب آلفای کرونباخ ۷۸۱/۰ احراز گردید. تحلیل داده‌ها با استفاده از آزمون‌های t تک‌نمونه‌ای، واریانس یک‌طرفه و کروسکال- والیس صورت گرفت. یافته‌ها نشان می‌دهد که ایجاد و گسترش صنایع چوبی در قالب کارگاه‌های کوچک‌مقیاس، تأثیر معناداری بر بهبود شاخص‌های تنوع‌بخشی اقتصاد روستایی داشته و موجب افزایش درآمدهای غیرکشاورزی، تنوع فرصت‌های شغلی و ارتقای ریسک‌پذیری اقتصادی شده است. همچنین نتایج تحلیل فضایی بیانگر وجود تفاوت‌های معنادار میان روستاهای نمونه از نظر میزان بهره‌مندی از آثار توسعه صنایع چوبی است.

کلید واژه‌ها: صنایع‌دستی، صنایع روستایی، تنوع‌بخشی، روستای ده ملا.

*نویسنده مسئول: a5399924528@gmail.com

ارجاع به این مقاله: عینالی، جمشید؛ بیگدلی، اعظم؛ محمدی، علی؛ و محمدزاده، اعظم. (۱۴۰۴). راهبردهای مدیریت پایدار منابع آب زیرزمینی در بخش کشاورزی حوضه کرخه‌علیا، دو فصلنامه تحقیقات ترویج و توسعه روستایی، ۳(۲)، ۶۱-۷۳.

https://doi.org/10.30470/jrdes.2025.2052017.1054

2821-2266 © University of Zanjan.
This is an open access article under the CC BY-NC/4.0/License (https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

تحقیقات ترویج و توسعه روستایی، دوره ۳، شماره ۲، ۶۱-۷۳، پاییز و زمستان ۱۴۰۴

مقدمه

صنایع دستی به عنوان یکی از مهم ترین جلوه های فرهنگ و هویت بومی، نقشی اساسی در توسعه پایدار روستایی ایفا می کند. این صنایع، که بر مهارت های سنتی ومواد اولیه محلی متکی هستند، علاوه بر حفظ میراث فرهنگی به ایجاد اشتغال، افزایش درآمد روستاییان و جلوگیری از مهاجرت بی رویه به شهرها کمک می کند.

رشد جمعیت، بیکاری و منابع مالی ناکافی برای برنامه‌های توسعه اقتصادی سبب توجه فراوان به صنایع کوچک ازجمله صنایع‌دستی شده است (Deshmukh et al., 2024) که با ایجاد فرصت‌های اشتغال در سطوح مختلف و تنوع‌بخشی به فعالیت‌های اقتصادی مخصوصا در جوامع روستایی می‌تواند راهکاری مناسب برای توسعه اقتصادی کشورهای درحال‌توسعه باشد. (سلطانی و کرمی، ۱۴۰۲)

آمارها نشان می‌دهد که در بسیاری از کشورهای درحال‌توسعه اهمیت روستاها به‌مراتب بیشتر از میزان توجهی است که به آنها شده است. (جعفر مدار قره‌باغ و همکاران، ۱۴۰۲). امروزه مناطق روستایی در کشورهای درحال‌توسعه، به‌ویژه در کشور ما از چالش‌های متعددی از قبیل فقر، بیکاری، پایین‌بودن درآمد، تخریب محیط‌زیست، نا عدالتی ،در توزیع فرصت‌ها، صنایع و منابع میان نواحی شهری و روستایی تأکید زیاد بر روی استفاده از منابع پایه طبیعی و نظایر آن رنج می‌برند که بیانگر عدم موفقیت راهبردهای گذشته توسعه روستایی برای ارائه راه‌حل موفقیت‌آمیز برای برطرف ساختن این چالش ها است (رضوانی و چراغی، ۱۳۹۹).

بخش زیاد اقتصاد روستا وابسته به کشاورزی است، به دلیل پائین بودن بهره‌وری زمین و نیروی کار و غیره به‌تنهایی راه‌حل نهایی مشکل بیکاری یا اشتغال‌زایی نیست. پایین نرخ رشد جمعیت روستایی و موج مهاجرت موجب گردیده که مشکلات بیکاری و اشتغال‌زایی دوچندان گردد. چنین وضعیتی نشان‌دهنده عدم مطلوبیت زندگی در روستاها و مهاجرت شدید روستائیان به شهرهاست. بررسی‌های آماری در مورد روستائیان در کشور در سال ۱۴۰۰ در سایت مرکز آمار نشان می‌دهد مهم‌ترین عامل مهاجرت روستائیان به شهرها در نتیجه فقر اقتصادی است. یکی از دلایل عقب‌ماندگی مناطق روستایی محدود بودن گزینه‌های توسعه اقتصادی آنها است. (بهرامی، ۱۳۹۹).

یکی از علل گسیختگی سلسله‌مراتب سکونتگاهی شهری روستایی ایران، ناهمگونی روابط قسمت‌های مختلف اقتصادی است. امروزه ایجاد توازن بین جمعیت شهری و روستایی یکی از دغدغه‌های مهم برنامه‌ریزان شهری و روستایی به شمار می‌رود و این اصل زمانی تحقق می‌پذیرد که بتوان متناسب با جمعیت و شرایط محیطی روستاها امکاناتی فراهم آورد که منجر به اشتغال مولد و تثبیت جمعیت گردد. توجه به صنعت در مناطق روستایی به‌ویژه صنایع‌دستی که هزینه چندانی را نمی‌طلبد به‌عنوان مهم‌ترین راهبرد پایداری اقتصادی و اشتغال‌زایی و تنوع‌بخشی اقتصادی روستاهای ایران است. (تاسا، ۱۳۹۲)

صنایع‌دستی به علت سابقه چندین هزارساله در ایران و تنوع رشته‌های مختلف از دیرباز یکی از حرفه‌های مهم ایرانیان به شمار می رود صنایع‌دستی باتوجه‌به ویژگی‌هایی که دارد یکی از مظاهر فرهنگی و هنری محسوب می شود. نظر به اینکه هر فرآورده دستی بازگوکننده خصوصیات تاریخی، اجتماعی، و فرهنگی کشور محل تولید است و هم عامل مهمی در شناساندن فرهنگ و تمدن به‌حساب آید هم آن که موجبی برای جلب و جذب گردشگران قلمداد شود. (رضایی، ۱۳۹۱)

گسترش صنایع‌دستی به‌عنوان یکی از اهرم‌های اصلی توسعه‌ی اقتصادی روستاها به شمار می‌آید و اهمیت این بخش از اقتصاد روستایی تا بدان جاست که به‌عنوان یکی از اهرم‌های اصلی توسعه ملی محسوب می‌گردد. صنایع‌دستی و بررسی مسائل آن امروزه می تواند یکی از سیاست‌های اصلی توسعه اقتصاد دولت‌ها به شمار آید. (تاسا، ۱۳۹۲). صنایع‌دستی روستایی آن نوع از صنایع ساده و بدون پیچیدگی تکنیکی است که در روستا منبع درآمد و شاغل تکمیلی محسوب می‌شود و روستاییان در مواقع بیکاری فصلی بدان می پردازند. خانوار روستایی از مواهب صنایع‌دستی استفاده می‌کند تا بدین‌وسیله بتواند هم از اتلاف وقت خود جلوگیری کند و هم کالایی را تولید کند و در نهایت به نیازهای مصرفی خانواده خود پاسخ دهد. (نقوی و همکاران، ۱۳۹۶)

تنوع‌بخشیدن به معیشت روستاییان به‌عنوان فرایندی تعریف شده است خانوارهای روستایی دارای گزینه‌های مختلفی از فعالیت‌های

اقتصادی و درآمدی، جهت بهبود کیفیت زندگی هستند. متنوع بودن فعالیت‌های اقتصادی روستاها با رفع موانع اصلی توسعه روستایی، یعنی فقر، منجر به پایداری نظام روستایی می‌شود (Beel et al., 2017)، چرا که انعطاف‌پذیری و تاب‌آوری بیشتر روستاییان را در مواجه با روندهای ناگهانی و فشارهای اقتصادی، اجتماعی و طبیعی به همراه دارد. به‌طورکلی تنوع‌بخشیدن به اقتصاد روستایی، زمینه‌ها و امکانات بیشتری را جهت تغییر شرایط ناپایدار و در حال زوال با شرایط پایدار و افزایش فرصت‌ها فراهم می‌آورد. (طیب‌نیا و خسروبیگی بزچلویی، ۱۴۰۰) تنوع‌بخشیدن به اقتصاد روستاها در واقع حرکت در مسیر اصل اساسی رویکرد توسعه انسانی است. چرا که افزایش و آزادی قدرت انتخاب روستاییان و توانمندی آنها ختم می‌شود (Deshmukh et al., 2024) باتوجه‌به تنوّع فعالیت‌های معیشتی در روستاهای کشور، انواع فضاهای معیشتی در جامعه روستایی در بخش‌های کشاورزی و دامداری به‌صورت غالب و فعالیت‌های صنایع‌دستی و صنایع کارگاهی به‌صورت موردی در قالب فضاهای دامی، فضاهای کشاورزی، فضاهای خدماتی و تولید صنایع و محصولات دستی تقسیم‌بندی می‌شود. (محمدی یگانه و همکاران، ۱۳۹۹) تنوع‌بخشی به اقتصاد سکونتگاه‌های روستایی در کشورهای درحال‌توسعه، سبب بهبود فرصت‌های شغلی غیرکشاورزی در مناطق روستایی شده و همین‌طور تأثیر مهمی بر رفاه خانوارهای روستایی دارد. امروزه، توسعه‌بخش‌های غیرکشاورزی و تنوع‌بخشی به فعالیت‌ها در روستاها، راه‌حل اساسی توسعه روستایی در بسیاری از جوامع است (شمسی و همکاران، ۱۳۹۹) .

برای دستیابی به توسعه اقتصادی در فراگرد توسعه پایدار روستایی و درپی آن کاهش فقر در مناطق روستایی بایسته است فعالیت‌های گوناگون اقتصادی در این نواحی شکل گیرد (Agarwal et al., 2023) بنابراین صنایع‌دستی مناسب باعث افزایش دسترسی به فرصت‌های اقتصادی و تنوع‌بخشی به فعالیت‌ها از راه توسعه صنایع روستایی می‌شود. (شفیعی ثابت و مرادی مکرم، ۱۴۰۳)

ازاین‌رو، دهستان ده ملا از توابع شهرستان شاهرود به دلیل دارابودن صنایع کارگاهی وابسته به تولیدات چوبی به‌عنوان منطقه موردمطالعه انتخاب شده است. هم اکنون ۱۰۰ کارگاه نجاری و ۴۰ کارگاه منبت کاری در این روستا با اشتغال میانگین ۵ تا ۲۰ نفر در هر کارگاه فعال است افزود: جوانان تحصیل کرده روستا نیز مهاجرت نکردند و با وارد کردن فناوری های نوین صنعت چوب نظیر استفاده از دستگاه هایCNC ، میزان و کیفیت کارهای منبت کاری در تولیدات کارگاه را تا ۵۰ درصد افزایش داده اند. این دهستان به دلیل صنایع کارگاهی یکی از مقاصد گردشگری شهرستان شاهرود است و می توان گفت این صنایع می تواند به بهبود شرایط اقتصادی این محدوده و بالا بردن درآمد مردم کمک بسزایی داشته باشد. روستای ده ملا در شهرستان شاهرود با توجه به موقعیت جغرافیایی، فرهنگ بومی و پیشینه تاریخی پتانسیل قابل توجهی در زمینه صنایع دستی دارد.این صنایع شامل گلیم بافی، قالی بافی، نمدمالی، سفالگری و....است. این ظرفیت ها می تواند به توسعه اقتصادی و فرهنگی روستا کمک کند. به‌طوری‌که سعی شده است به این سؤال پاسخ دهد که:

۱. آیا توسعه صنایع کوچک در این زمینه به تنوع‌بخشی به اقتصاد روستایی کمک کرده است یا نه؟

۲. آیا همه روستاهای مورد بررسی از این فرایند تأثیر پذیرفته‌اند؟

در یک تعریف روستا عبارت است از یک واحد سکونتی برای جامعه کوچکی از روستاییان که معمولاً به‌عنوان یک واحد کشاورزی با یک نظام اقتصادی کم‌وبیش بسته، متکی‌به‌خود است و در تعریف دیگر روستا عمدتاً یک واحد همگن طبیعی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و کالبدی است که از یک مرکز جمعیت و محل کار و سکونت با حوزه و قلمرو معین ثبتی و یا عرفی تشکیل می‌شود و اکثریت ساکنان شاغل دائمی آن به طور مستقیم یا غیرمستقیم به یکی از فعالیت‌های اصلی زراعت، باغداری، دامداری، صیادی، صنایع روستایی و یا ترکیبی از این فعالیت‌ها اشتغال دارند و پیوند فرهنگی و اجتماعی عمیقی مابین جامعه آن برقرار است(تاسا، ۱۳۹۲).

اقتصاد روستایی: اصولاً واژه اقتصاد روستایی مفهومی بسیار گسترده است که بخش عمده‌ای از حیات جامعه روستایی را در بر می گیرد و بخش مهمی از ارتباط متقابل سکونتگاه‌های روستایی با سایر سکونتگاه‌ها را تبیین می‌کند. اقتصاد روستایی به طور عمده بر

تحقیقات ترویج و توسعه روستایی، دوره ۳، شماره ۲، ۶۱-۷۳، پاییز و زمستان ۱۴۰۴

بهره‌وری از زمین مبتنی است و در ارتباط مستقیم با طبیعت قرار دارد و به همین دلیل به آن فعالیت‌های نوع اول را می‌گویند؛ بنابراین فعالیت‌های اقتصادی در روستاها منحصر به کشاورزی نیست و اقتصاد روستایی دربرگیرنده یک سلسله فعالیت‌های اقتصادی به‌صورت افقی در مناطق روستایی است که مجموعه فعالیت‌های کشاورزی و غیرکشاورزی را در بر می‌گیرد(آویشی و همکاران، ۱۴۰۲).

صنعت شامل کلیه فعالیت‌هایی است که منجر به تغییر فیزیکی- شیمیایی مواد و اجسام مختلف و تبدیل آنها به محصولات جدید می‌شود، اعم از این که تغییرات به‌وسیله دست یا ماشین در کارخانه و یا در منازل انجام گیرد. به‌عبارت‌دیگر صنعت یک نوع فعالیت تولیدی است که مواد اولیه فراوری شده را به‌صورت محصول مورد مصرف در تولید مرحله بعدی و یا به‌صورت محصول نهایی قابل‌مصرف در می‌آورد. (رضایی، ۱۳۹۱)

تاکنون تعاریف متعددی از صنایع روستایی به‌عمل‌آمده است در مواردی این تعریف بر حسب قلمرو فعالیت، کارکرد و مناسبات تولیدی و در موارد دیگر شاخص‌های کمی مانند مقدار سرمایه‌گذاری و یا تعداد شاغلان واحدها تأکید شده‌اند. جدیدترین تعریفی که از صنایع روستایی ارائه شده است نیز تقریباً بر همان موارد تأکید دارد. در متون مختلف صنایع روستایی و صنایع کوچک گاهی معادل هم قرار می‌گیرند. سازمان جهانی کار هم صنایع روستایی را این‌گونه تعریف کرده است؛ صنایعی که در نواحی روستایی یا مراکز روستایی مستقر هستند و عمدتاً از نیروی کار روستایی استفاده می‌کنند. مرکز توسعه منطقه‌ای ملل متحد در تعریف صنایع روستایی گفته است: تمتم صنایعی که می‌توانند در مرکز روستایی و روستا - شهری توسعه یابند، می‌بایست به‌عنوان عناصر صنایع روستایی محسوب شوند به‌شرط آن که بتوانند وسیله‌ای برای صنعتی‌شدن روستا باشد. (Templinet al., 2020)

صنایع‌دستی به آن رشته از صنایع اطلاق می‌شود که تمام یا سمتی از مراحل ساخت آن با دست انجام‌گرفته و در چارچوب فرهنگ و بینش‌های فلسفی، ذوق و هنر و انسان‌های هر منطقه باتوجه‌به میراث‌های قومی آن‌ها ساخته‌وپرداخته می‌شود. صنایع‌دستی به مجموعه‌ای از هنرها و صنایع اطلاق می‌شود که به طور عمده با استفاده از مواد اولیه‌ی بومی و انجام قسمتی از مراحل اساسی تولید به کمک دست و ابزاردستی محصولاتی ساخته می‌شود که در هر واحد آن ذوق هنری و خلاقیت فکری صنعتگر سازنده به نحوی تجلی‌یافته و همین عامل، وجه تمایز اصلی این‌گونه محصولات از مصنوعات مشابه ماشینی و کارخانه‌ای می‌باشد. (رضایی، ۱۳۹۱) به‌طورکلی صنایع‌دستی عبارت است از «مجموعه‌ایی از صنایع هنری و سنتی شامل بافته‌های داری، آثار چرمی و کاغذی، سفال و سرامیک، هنرهای چوبی و حصیری، رودوزی‌های سنتی، هنرهای فلزی سنگی است که با محدودیت هنر و ذوق و زیباشناختی ایرانی و بهره‌گیری از مواد اولیه قابل‌دسترس و بومی به کمک دست و ابزار موردنیاز و با کاربری و زندگی فردی و جمعی تولید شده و ریشه در تاریخ کهن زمین دارد. به‌طورکلی صنایع به چهار دسته سنگین، سبک، کوچک و دستی تقسیم می‌شود که هر یک دارای خصوصیات منحصربه‌فرد خود هستند. (Saikia, 2022)

اقتصاد روستایی به تولید در بخش کشاورزی و صنایع وابسته به آن، بخش غیرکشاورزی شامل معادن، صنایع‌دستی، ساخت‌وساز، تجارت، حمل‌ونقل، خدمات دولتی و شخصی گفته می‌شود (Poban, 2023) که موجب درآمدزایی برای ساکنان روستایی می‌شود. همچنین، پایداری نظام اقتصادی در مناطق روستایی «به معنی تقویت مبانی اقتصاد و دستیابی به امنیت اقتصادی از نظر دسترسی به معیشت پایدار، در امور مستمر و باثبات، اشتغال سودمند و منابع مالی قابل‌اتکا و در نهایت، فناوری مقتضی و همساز با محیط و با بهره‌برداری از منابع انسانی است. عامل اصلی پایداری اقتصاد روستایی، توانمندسازی روستاییان و نظام تولید روستایی، تنوع تولید و ثبات قیمت محصولات، رشد مداوم تولید، کنترل و مقاومت در برابر عوامل مخرب طبیعی است. (Piras et al., 2021) در تعریفی دیگر عبارت است از مجموعه رفتار، فعالیت‌ها و مناسبات اقتصادی فردی و جمعی در زمینه تولید، توزیع و مصرف که در فضای روستایی یا در ارتباط مستقیم با فضای روستایی و عمدتاً توسط روستاییان انجام گیرد. (Nag, 2023) اقتصاد روستایی نمایانگر تمام فعالیت‌های اقتصادی بخش‌های اقتصادی در روستاهاست. اقتصاد روستایی به تولید در بخش کشاورزی و صنایع وابسته به آن، بخش غیرکشاورزی شامل معادن، صنایع‌دستی، ساخت‌وساز، تجارت، حمل‌ونقل، خدمات دولتی و شخصی گفته

می‌شود. در واقع اقتصاد روستایی به‌عنوان تولیدکننده و عرضه‌کننده مواد اولیه موردنیاز سایر بخش‌های اقتصادی و تأمین‌کننده نیازهای غذایی بشر، نقش مهمی را در تشکیل تولید ملی (تولید ناخالص داخلی) کشور دارد.(Agarwal et al., 2023)

از مهم‌ترین عواملی که در ایجاد پایداری اقتصادی در روستاها بسیار مؤثر کاری‌ست، سیاست تنوع‌بخشی اقتصادی است. سیاست تنوع‌بخشی اقتصادی به مجموعه‌ای از تصمیم‌های که از سوی کارگزاران دولتی در قالب برنامه‌های توسعه برای ایجاد انواع فعالیت‌های جدید متناسب با نیازها و توان جوامع مختلف در هریک از بخش‌های سه‌گانهٔ اقتصاد صورت می‌گیرد، اطلاق می شود. (Bell et al., 2017) مفهوم تنوع‌بخشی به راه‌ها و شیوه‌های جایگزین در مقابل محدودیت‌های اقتصادی و اجتماعی اطلاق می‌شود که در راستای پویایی اقتصادی خانوار و باز ساخت فضا می‌باشد. تنوع بخشی به این مفهوم، صرفاً راه‌اندازی اشتغال غیرکشاورزی در روستاها نیست. بلکه تنوع شیوه‌های تولید و اشتغال در بخش کشاورزی (زراعت، باغداری، دامپروری، جنگل‌داری، ماهیگیری، شکار و زنبورداری) و غیرکشاورزی (صنعت و ساختمان یا خدمات حمل‌ونقل، ارتباطات، توریسم و هتل‌داری، خدمات عمومی، شخصی دولتی) را شامل می‌شود .(عنابستانی و همکاران، ۱۴۰۲) تنوع‌بخشی اقتصادی به تعداد و تساوی مسیرهای جریان انرژی در داخل نظام‌های اقتصادی اشاره دارد. این رویکرد، اشاره به بهره‌برداری از کسب و کار غیرکشاورزی توسط خانواده‌های روستایی دارد که این فعالیت‌ها می‌تواند فعالیت‌هایی مانند: خدمات تعمیر و نگهداری، خدمات حمل و نقل، تجارت، خدمات حرفه‌ای و غیره باشد. ایدهٔ تنوع بخشی در اقتصاد به عنوان ابزاری برای سرعت بخشیدن به توسعهٔ اقتصادی در سطوح مختلف به شمار می‌آید، که اهمیت بسزایی در ارتقای رفاه و امنیت اقتصاد منطقه دارد. (کریم‌زاده و همکاران، ۱۳۹۵) این رویکرد، علاوه بر تقویت پایه‌های اقتصاد روستایی، مانع از مهاجرت روستاییان خواهد شد و فراهم‌کردن ساختار انجام انواع فعالیت‌های اقتصادی نه‌تنها، سبب کاهش مشکلات شهرها خواهد گردید، بلکه کیفیت زندگیِ روستایی را نیز به کیفیت زندگی شهری نزدیک و همسان خواهد کرد و در نهایت، موجب تسهیلِ روند توسعهٔ روستایی خواهد شد.

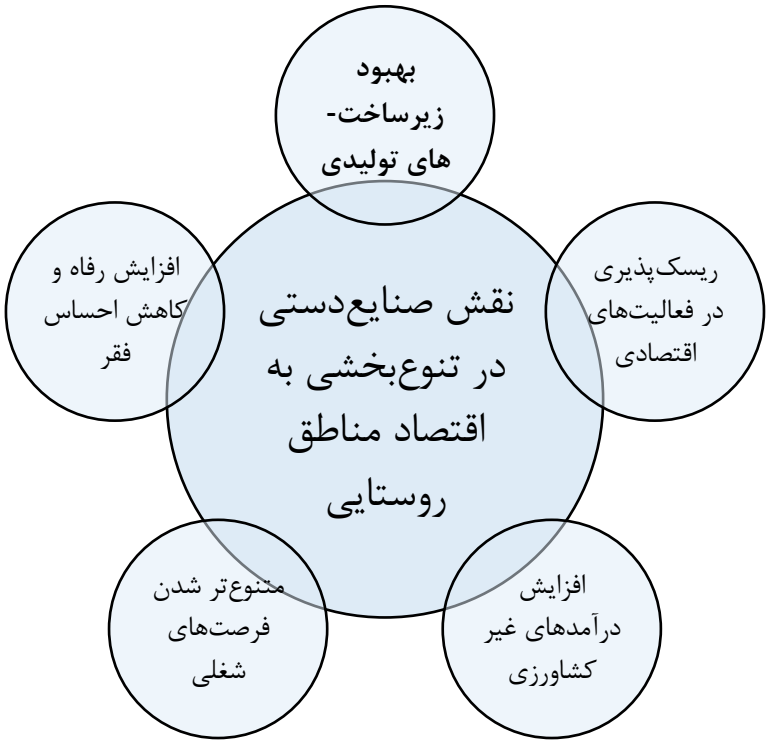

شکل ۱. چارچوب مفهوم تحقیق

در زمینه موضوع پژوهش جاری مطالعات زیادی در داخل و خارج از کشور صورت‌گرفته است که اهم آنها به شرح زیر است:

تحقیقات ترویج و توسعه روستایی، دوره ۳، شماره ۲، ۶۱-۷۳، پاییز و زمستان ۱۴۰۴

جدول ۱. پیشینه تحقیق

نویسندگان/ سال	نام اثر	بررسی و نتیجه
اوما شانکار یاداو، راویندرا تریپاتی، گیان پراکاش یاداو، مانو آشیش تریپاتی (۲۰۲۲)	پیشنهاد یک شاخص جهانی صنایع دستی برای پایداری توسعه: رویکردی رؤیایی برای صنایع کوچک و تدوین راهبردهای صنایع‌دستی (صنایع روستایی)	هدف از این مقاله ارائه شاخصی جداگانه برای توسعه محصولات صنایع‌دستی توسعه تکمیل پایدار و استفاده بهتر از صنعت طبیعی و روستایی و تکمیل بهتر در صنایع‌دستی، حفظ میراث سنت دستباف همه کشورها، مهارت صنعتگران، آنها را برای صنعتگران کارآفرینی می‌کند.
پیراس[1] و همکاران (۲۰۲۱)	خرده مالکان پس از شوروی بین کارآفرینی در کشاورزی و تنو عبخشی، راهبردهای معیشتی در روستاهای مولداوی	نتایج نشان داد که دو دستهٔ دهقانان و کشاورزان کارآفرین در دو دههٔ اخیر تمایل به تنوع‌بخشی به فعالیت‌هایشان در خارج از مزرعه دارند و دهقانان و کشاورزی را به یک تجارت تمام‌وقت مناسب تسهیل کرده‌اند.
ممون[2] و همکاران (۲۰۲۰)	عوامل تعیین‌کننده تنوع‌بخشی به درآمد در روستاهای مستعد سیل پاکستان	خانوارهایی که تعداد اعضای نسبتاً بالاتری از درآمد دارند و آنهایی که تحت سرپرستی اعضای مرد یا تحصیل‌کرده قرار دارند، به‌احتمال زیاد دارای درآمد متنوع‌تری هستند. همچنان، در خانواده‌هایی که تحت سرپرستی اعضای پسر تحصیل‌کرده و اعضای مسن تحصیل‌کرده قرار دارند، تنوع بیشتری نسبت به خانواده‌های تحصیل‌نکرده وجود دارد.
اولوویمیسی آدبولا ابیسوگا-اویکونله و ایان رونالد فیلیس [3] (۲۰۱۷)	نقش بنگاه‌های خرد صنایع‌دستی به‌عنوان کاتالیزور برای اشتغال جوانان	این مطالعه یک استراتژی جامع در مورد چگونگی تقویت بخش صنایع‌دستی آفریقای جنوبی برای برآورده‌کردن بهتر نیازهای آن به‌عنوان یک شرکت خرد برای ایجاد زندگی بهتر برای مردم ارائه می‌دهد.
فیگوایردو و راشی۴ (۲۰۱۳)	خروج از بحران با تأکید تنوع‌بخشی اقتصاد روستایی	توسعه فعالیت‌های غیرکشاورزی در مناطق روستایی اتحادیه اروپا زمینه را برای تنوع‌بخشی به اقتصاد روستایی از طریق افزایش میزان جذب سرمایه‌ها و توسعه زیرساخت‌ها فراهم می‌کند که در شرایطی که اکثر کشورهای منطقه مبتلا به بحران‌های اقتصادی هستند، اثربخشی بالایی دارد.
کریم‌زاده و همکاران (۱۳۹۵)	نقشِ تنوع‌بخشی به فعالیت‌ها در پایداری اقتصادِ روستایی .مطالعه موردی: دهستانِ مرحمت‌آباد میانی، شهرستان میاندوآب	نتایج نشان داده است که تنوع‌بخشی به فعالیت‌های اقتصادی در محدوده موردمطالعه که به‌صورت خودجوش توسط روستاییان در اثر کاهش سطح آب دریاچه ارومیه اتفاق افتاده است، موجب افزایش فرصت‌های شغلی، زمینه‌های اشتغال، انگیزه جهت بهبود وضعیت کار و فعالیت، میزان اشتغال در زمینهٔ خدماتی و افزایش سرمایه‌گذاری و کاهش مهاجرت جوانان روستایی در محدوده موردمطالعه شده است.
بوذرجمهری و اسلام فرد (۱۳۹۶)	بررسی موانع و مشکلات توسعه صنایع بومی روستایی) مطالعه موردی: قالی و گبه در شهرستان زرین‌دشت)	نتایج نشان داد موانع عمده‌ای در تولید وجود دارد. بااین‌وجود ازطریق کوتاه‌کردن سلطه دلالان بر بازار مواد اولیه و خرید دست بافته‌ها، پیگیری بیمه قالیبافان، توجه مسئولان شهرستان نسبت به تولیدات دست‌بافت و... می‌تواند بستر تولیدات را بیشتر نماید
نجفی کانی (۱۳۹۸)	چالش‌ها و تنگناهای توسعهٔ اقتصادی در نواحی روستایی، مورد: روستاهای بخش داشلی برون شهرستان گنبدکاووس	مهم‌ترین چالش توسعهٔ اقتصادی روستاهای مرزی را به ترتیب چالش‌های زیست‌محیطی، نهادی، اجتماعی و زیرساختی تحلیل کرده است.
شمسی و همکاران (۱۳۹۹)	سنجش آثار تنوع فعالیت‌های اقتصادی بر سطح رفاه جامعه (روستایی مورد: بخش مرکزی شهرستان کرمان)	نتایج نشان داد که همبستگی بالایی بین تنوع اقتصادی و رفاه زیستی وجود دارد و خانوارهای دارای تنوع در فعالیت‌های اقتصادی

1. Piras
2. Memon
3. Oluwayemisi Adebola Abisuga-Oyekunle& Ian Ronald Fillis
4. Figueiredo and Raschi

نویسندگان/ سال	نام اثر	بررسی و نتیجه
		سطح بالاتری از رفاه زیستی را نسبت به خانوارهای فاقد تنوع تجربه می‌کنند
طیب‌نیا و خسروبیگی بزچلویی (۱۴۰۰)	تحلیل عوامل مؤثر بر تنوع‌بخشی اقتصادی در روستاهای مرزی غرب ایران) مطالعه موردی: شهرستان مریوان)	نتایج نشان داد که عوامل اجتماعی، اقتصادی، توان‌های محیطی و موقعیت مرزی در متنوع‌سازی فعالیت‌های اقتصادی منطقه تأثیر داشته که از بین آنها، توان‌های محیطی و موقعیت مرزی بیش از سایر عوامل و عوامل اقتصادی و اجتماعی در متنوع‌سازی اقتصاد روستایی منطقه نقش دارند
آویشی و همکاران (۱۴۰۲)	نقش صنایع‌دستی بر میزان اشتغال‌زایی بانوان بلوچ و پیش برد اقتصاد منطقه) مطالعه موردی: سوزندوزی شهرستان ایرانشهر)	پس از تحلیل داده‌های به‌دست‌آمده می‌توان عواملی همچون اختصاص حقوق ثابت به سوزن دوزان فعال، تضمین خرید محصولات سوزن‌دوزی به قیمت منصفانه، بهبود پوشش‌دهی اینترنت در دهستان‌های شهرستان ایرانشهر و غیره را از جمله عوامل مؤثر بر میزان اشتغال‌زایی سوزن‌دوزی زنان بلوچ در شهرستان ایرانشهر و درنتیجه پیش برد اقتصاد منطقه نام برد.

همان‌طور که مشهود است اکثر محققین در داخل یا خارج از کشور بیشتر پیرامون موضوعات صنایع‌دستی و یا تنوع اقتصادی به‌تنهایی تحقیق کرده‌اند و کمتر کسی تابه‌حال نقش این صنایع را در تنوع‌بخشی اقتصادی روستایی جست‌وجو کرده است.

روش پژوهش

پژوهش حاضر به لحاظ نوع، کابردی و روش مورد استفاده توصیفی- تحلیلی می‌باشد. برای گردآوری داده‌های مورد نیاز از روش‌های میدانی (پرسشنامه و مصاحبه) استفاده شده است. به طوری که برای بررسی نقش صنایع دستی روستایی در تنوع بخشی به اقتصاد روستا با استفاده از متغیرها و شاخص‌های ارایه شده به شرح جدول (۲) که مطابق با طیف لیکرت طراحی شده بود، بهره گرفته شده است. جامعه آماری تحقیق دربرگیرنده کلیه خانوارهای ساکن در روستاهای دارای سکنه دهستان دهملا در شهرستان شاهرود که فعالیت صنایع دستی انجام می دهند، است که از بین ۶۳۲ خانوار ساکن با کمک نمونه گیری تصادفی و بهره‌گیری از فرمول کوکران تعداد ۲۱۴ مورد به عنوان نمونه انتخاب گردید و پرسشنامه توزیع شده است. روایی پرسش‌نامه توسط گروهی از صاحب‌نظران که متخصص در زمینه برنامه ریزی روستایی، استاتیددانشگاه و صاحب نظر در بخش صنایع دستی بودند تأیید شد و با انجام پیش آزمون، پایایی گویه‌ها با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ به میزان ۰/۷۸۱ محاسبه گردید. برای تحلیل داده‌ها از روش‌های آماری از قبیل آزمون‌های t تک نمونه‌ای (برای مقایسه معناداری تفاوت میانگین عددی) و کروسکال والیس (سنجش تفاوت‌های موجود در رتبه تنوع بخشی به فعالیت‌های اقتصادی در روستاهای نمونه) و همبستگی اسپیرمن با استفاده از نرم‌افزار SPSS بهره گرفته شده است.

جدول ۲. شاخص‌ها و متغیرهای مورد استفاده

شاخص	متغیر
بهبود زیرساخت‌های تولیدی	نحوه و میزان دسترسی به خدمات زیرساختی در روستا (راه، آب، برق، انرژی و ..)، دسترسی به خدمات فنی، دسترسی به حمل و نقل مناسب، خدمات ارتباطی جاده‌ای، دسترسی به فناوری اطلاعات، گسترش فعالیت‌های خدماتی مرتبط با صنایع کوچک در روستا فعالیت خدمات مالی مانند پست بانک، افزایش ارتباطات اقتصادی با شهر، دسترسی به تسهیلات فروشگاهی و نمایشگاهی و ....
ریسک‌پذیری در فعالیت‌های اقتصادی	استفاده از طرح‌های جدید و ایده‌های نو، نوآوری در فعالیت‌ها و تولید، میزان احساس خطر، سرمایه‌گذاری در توسعه فعالیت‌های جدید تولیدی، استقبال از ابتکار و پیشگام بودن، ترس از ناکامی، بیمه کردن کارگران و کارگاه و ...
افزایش درآمدهای غیر کشاورزی	رضایت از درآمد کسب شده غیر کشاورزی، دسترسی به اعتبارات و وام برای توسعه کسب و کار، دارابودن قدرت سرمایه‌گذاری، مورد اعتماد بودن در آمد غیر کشاورزی، دارابودن فرصت پس‌انداز، فروش زود هنگام محصول به دلیل نیاز مالی، فروش تولیدات چوبی و ...
متنوع‌تر شدن فرصت‌های شغلی	ایجاد اشتغال نیمه وقت برای ساکنان، بهبود سرمایه گذاری در فعالیت‌های کشاورزی، توسعه صنایع دستی و اشتغال خانگی برای زنان، امکان ایجاد تغییر شغل، توسعه فعالیت‌های کارآفرینی، احساس امنیت شغلی، تامین خدمات،

تحقیقات ترویج و توسعه روستایی، دوره ۳، شماره ۲، ۶۱-۷۳، پاییز و زمستان ۱۴۰۴

شاخص	متغیر
	فعالیت در تامین خدمات حرفه‌ای، نگهبانی از کارگاه و خدمات مرتبط، یادگیری مهارت‌های جدید
افزایش رفاه و کاهش احساس فقر	سطح تامین کالاهای مصرفی، بهبود کیفیت مسکن، رضایت از زندگی در روستا، احساس فقر و محرومیت، مشارکت در توسعه روستا، تامین هزینه‌های خوراک و پوشاک، دسترسی به خدمات بهداشتی و آموزشی، استفاده از لوازم بادوام منزل، مالکیت وسایل نقلیه، بهبود دارایی‌های باارزش

محدوده مورد مطالعه

دهستان ده مولا یکی از دهستان های بخش مرکزی شهرستان شاهرود در استان سمنان است. مرکز این دهستان روستای ده ملا می باشد. این منطقه به دلیل رونق صنعت نجاری و تولیدات صنایع چوبی به ویژه ساخت بوفه و ویترین به عنوان روستای (بدون بی کار) شناخته می شود. روستاهای این دهستان شامل : ده ملا، قلعه حاجی، خوریان، راهنجان، صالح آباد، علی آباد و کلاته خان است.

یافته‌ها

بررسی ویژگی‌های توصیفی پاسخگویان نشان می‌دهد که از تعداد ۲۱۵ نفر پاسخگو به لحاظ سنی بیشترین تعداد (۵۶ درصد) در گروه ۳۱ تا ۴۰ سال بوده و سطح تحصیلات راهنمایی با (۳۹ درصد)، مردان با (۸۱ درصد) و متأهلین با (۶۵ درصد) بیشترین تعداد را دارا هستند. همچنین بررسی شغل اصلی پاسخگویان حاکی از غلبه شغل آزاد (۳۵ درصد)، تعداد افراد تحت تکفل بیش از ۴ نفر (۶۶ درصد)، مالکیت شخصی مسکن (۶۵ درصد) و سابقه سکونت بیش از ۱۵ سال (۷۱ درصد) دارای بیشترین تعداد پاسخگویان به سؤالات تحقیق بوده است. بررسی میزان درآمد سالانه کسب شده از شغل اصلی نشان می‌دهد که (۷۲ درصد) از پاسخگویان دارای درآمد بیش از ۵ میلیون تومان بوده و ۶۳ درصد پاسخگویان از اعتبارات مسکن استفاده کرده‌اند (جدول ۳).

جدول ۳. ویژگی‌های توصیفی پاسخگویان

ویژگی	بیشترین تعداد	تعداد	درصد
سن	۳۱ تا ۴۰ سال	۱۱۶	۵۶/۲
سطح تحصیلات	راهنمایی	۸۴	۳۹
جنسیت	مرد	۱۳۸	۸۰/۷
وضعیت تاهل	متاهل	۱۴۸	۶۵/۳
شغل اصلی	شغل آزاد	۷۴	۳۵/۱
تعداد افراد تحت تکفل	بیش از ۴ نفر	۱۴۱	۶۶
مالکیت مسکن	شخصی	۱۴۱	۶۵/۳
سابقه سکونت در روستا	بیش از ۱۵ سال	۱۴۹	۷۰/۸
درآمد کسب شده از شغل اصلی	بیش از ۵ میلیون تومان	۱۶۷	۷۱/۹
استفاده از اعتبارات مسکن	بله	۱۲۵	۶۲/۷

برای بررسی نقش کارگاه‌های صنعتی در توسعه مناطق روستایی از طریق تنوع‌بخشی به اقتصاد روستایی گویه‌های مرتبط در قالب ۵ دسته به شرح بهبود زیرساخت‌های تولیدی، ریسک‌پذیری در فعالیت‌های اقتصادی، تنوع و افزایش درآمدهای غیرکشاورزی، افزایش رفاه و کاهش احساس فقر و متنوع‌تر شدن فرصت‌های شغلی تدوین شده است.

نتایج تجزیه‌وتحلیل داده‌های پرسش‌نامه‌ای با استفاده از آزمون t تک نمونه‌ای با درنظرگرفتن مطلوبیت عددی مورد آزمون مساوی با (۳ به‌عنوان میانگین طیف پنج‌گزینه‌ای لیکرت)، نشان می‌دهد که مقادیر میانگین عددی محاسبه شده برای همه مؤلفه‌های مرتبط با تنوع‌بخشی به اقتصاد روستایی در دهستان ده ملا بالاتر از مطلوبیت عددی موردنظر هستند. به‌عبارت‌دیگر، با احتساب دامنه طیفی مؤلفه‌ها که بین ۱ تا ۵ بر اساس طیف لیکرت در نوسان است، مقادیر تفاوت از حد مطلوب در همه موارد دارای جهت مثبت می‌باشد و تفاوت معناداری مؤلفه‌ها در سطح ۹۹ درصد معنادار گزارش شده است (جدول ۴). علاوه بر این، یافته‌های تحلیل بیانگر این واقعیت

است که ایجاد و گسترش صنایع روستایی به‌ویژه صنایع مرتبط با چوب و ساخت لوازم چوبی منزل در روستاهای منطقه موردمطالعه نقش مهمی در تنوع‌بخشی به اقتصاد روستایی ایفا کرده است. به‌طوری‌که، از بین مؤلفه‌های مورد بررسی، مؤلفه‌های تنوع و افزایش درآمدهای غیرکشاورزی در روستا (رضایت از درآمد غیرکشاورزی، دسترسی به اعتبارات و وام برای توسعه کسب‌وکار، دارابودن قدرت سرمایه‌گذاری در گسترش فعالیت‌ها، مورداعتماد بودن در آمد غیرکشاورزی، دارابودن فرصت پس‌انداز و نظایر آن)؛ متنوع‌تر شدن فرصت‌های شغلی (ایجاد اشتغال نیمه‌وقت، بهبود سرمایه‌گذاری در فعالیت‌های کشاورزی، اشتغال خانگی برای زنان، امکان ایجاد تغییر شغل، توسعه فعالیت‌های کارآفرینی، احساس امنیت شغلی و نظایر آن) و ریسک‌پذیری در فعالیت‌های اقتصادی (استفاده از ایده‌های نو، نوآوری در تولید، میزان احساس خطر، استقبال از ابتکار و پیش‌گام بودن، ترس از ناکامی و مواردی ازاین‌دست.) به ترتیب با مقادیر میانگین عددی (۴,۲۲)، (۴,۲۱) و (۴,۱۳) بیشترین تأثیر را از توسعه صنایع چوبی در منطقه پذیرا شده‌اند.

جدول ۴. معناداری تفاوت از حد مطلوب تأثیر صنایع مرتبط با ساخت لوازم چوبی در شاخص‌های توسعه روستایی

مطلوبیت عددی مورد آزمون = ۳							
مؤلفه‌ها	میانگین	آماره آزمون t	درجه آزادی	سطح معناداری	تفاوت از حد مطلوب	فاصله اطمینان ۹۵ درصد	
						پایین‌تر	بالاتر
بهبود زیرساخت‌های تولیدی و عمومی	۸۴۹۹/۳	۳۴/۲۰	۲۱۳	۰/۰۰۰	۰/۸۴۹۹	۰/۸۰۰۹	۰/۸۹۸۹
ریسک‌پذیری در فعالیت‌های اقتصادی	۴/۱۳۴۴	۳۰/۷۱۴	۲۱۳	۰/۰۰۰	۱/۱۳۴۴	۱/۰۶۱۶	۱/۲۰۷۲
تنوع و افزایش درآمدهای غیرکشاورزی	۴/۲۱۷۱	۴۰/۰۲۳	۲۱۳	۰/۰۰۰	۱/۲۱۷۲	۱/۱۵۷۲	۱/۲۷۷۱
متنوع‌تر شدن فرصت‌های شغلی	۴/۲۱۱۸	۵۷/۱۱۱	۲۱۳	۰/۰۰۰	۱/۲۱۱۸	۱/۱۶۹۹	۱/۲۵۳۶
افزایش رفاه و کاهش احساس فقر	۴/۰۵۰۸	۴۰/۵۳۸	۲۱۳	۰/۰۰۰	۱/۰۵۰۸	۰/۹۹۹۷	۱/۱۰۱۹

تحلیل فضایی اثرات ناشی از توسعه صنایع چوب در تنوع‌بخشی به اقتصاد روستایی در دهستان ده ملا نشان می‌دهد که تفاوت معناداری میان مجموع مؤلفه‌های تنوع‌بخشی به اقتصاد روستایی در منطقه موردمطالعه قابل‌مشاهده است، به‌طوری‌که تحلیل واریانس حاصل از تبیین اثرات توسعه صنایع چوب در تنوع‌بخشی در اقتصاد روستایی نشان می‌دهد که میانگین کل برای روستاهای موردمطالعه ۴/۰۹ می‌باشد که میانگین محاسبه شده برای روستای ده ملا با ۴/۱۹ بیشترین و روستای کلاته خان با ۴/۰۱ در نوسان است. این دامنه تغییرات در سطح آلفا ۰/۰۳ مطابق جدول (۵) معنادار برآورد شده است؛ لذا می‌توان متفاوت‌بودن اثرات توسعه صنعت مرتبط با ساخت لوازم چوبی منزل را در بین روستاهای موردمطالعه در جهت تنوع‌بخشی به اقتصاد روستایی را پذیرفت.

جدول ۵. تحلیل معناداری تفاوت شاخص کل اثرات توسعه صنایع چوب در تنوع‌بخشی به اقتصاد روستایی در دهستان ده ملا

مؤلفه‌ها	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	F آماره آزمون	سطح معناداری
واریانس بین گروه‌ها	۰/۴۸۷	۶	۰/۰۸۱	۲/۳۳۴	۰/۰۳۳
واریانس درون گروه‌ها	۷/۲۰۳	۲۰۷	۰/۰۳۵	-	-
کل واریانس	۷/۶۹۰	۲۱۳	-	-	-

باتوجه‌به تأثیر ایجاد و توسعه صنایع روستایی در زمینه صنایع چوبی (لوازم چوبی منزل، مبل و نظایر آن) در تنوع‌بخشی به اقتصاد روستایی در روستاهای موردمطالعه در دهستان ده ملا که در جدول (۶) به آن اشاره گردید، سعی بر این است تا میزان برخورداری یا رتبه هر یک از روستاهای مورد بررسی در مؤلفه‌های تنوع‌بخشی مورد ارزیابی قرار گیرد؛ بنابراین، از آزمون کروسکال والیس به‌منظور رتبه‌بندی و ارزیابی جایگاه هر یک از روستاهای در مؤلفه‌های تنوع‌بخشی مدنظر تحقیق استفاده شده است.

نتیجه جدول زیر بیانگر این نکته است که در روستای ده ملا در همه مؤلفه‌های مورد بررسی در تنوع‌بخشی به اقتصاد روستایی در جایگاه اول قرار دارد که دلیل اصلی این امر را می‌توان در مرکزیت اداری- سیاسی دهستان، نزدیکی به شهر شاهرود و برخورداری از بیشترین تعداد کارگاه‌های تولید مصنوعات چوبی و ریشه‌دار بودن تولیدکنندگان جستجو کرد؛ بنابراین با توجه به نابرابری بسیار زیاد بین روستای ده ملا با سایر روستاهای دهستان به بررسی وضعیت سایر روستاهای دهستان در برخورداری از مؤلفه‌های تنوع‌بخشی به

تحقیقات ترویج و توسعه روستایی، دوره ۳، شماره ۲، ۶۱-۷۳، پاییز و زمستان ۱۴۰۴

اقتصاد روستایی از دیدگاه پاسخگویان نمونه پرداخته شده است. نتیجه تحلیل نشان می‌دهد که روستای را هیجان در مؤلفه‌های بهبود زیرساخت‌های تولیدی و عمومی، ریسک‌پذیری در فعالیت‌های اقتصادی و تنوع و افزایش درآمدهای غیرکشاورزی و روستای صالح‌آباد در مؤلفه متنوع‌تر شدن فرصت‌های شغلی و افزایش رفاه و کاهش احساس فقر در جایگاه بهتری نسبت به سایر روستاهای مورد بررسی قرار دارند و پایین‌ترین رتبه در بین روستاها در بیشتر مؤلفه‌ها به روستای کلاته خان اختصاص دارد که دلیل این امر را می‌توان در دوری از سایر روستاها و انزوای جغرافیایی آن دانست.

جدول ۶. رتبه‌بندی تنوع فعالیت‌های اقتصادی در بین روستاهای دهستان ده ملا

روستاهای موردمطالعه	تعداد نمونه	رتبه‌بندی اثرات توسعه صنایع چوب در تنوع فعالیت‌های اقتصادی در روستاهای دهستان ده ملا				
		بهبود زیرساخت‌های تولیدی و عمومی	ریسک‌پذیری در فعالیت‌های اقتصادی	تنوع و افزایش درآمدهای غیرکشاورزی	متنوع‌تر شدن فرصت‌های شغلی	افزایش رفاه و کاهش احساس فقر
ده ملا	۷۶	۱۲۷/۰۲	۱۱۸/۵۵	۱۲۱/۰۰	۱۳۵/۹۲	۱۳۱/۲۴
قلعه حاجی	۳۲	۱۱۱/۰۴	۱۱۵/۵۷	۱۰۱/۳۲	۱۱۴/۵۲	۱۰۸/۷۶
راهنجان	۳۰	۱۱۸/۲۱	۱۱۷/۷۹	۱۱۴/۶۰	۱۱۰/۵۷	۱۰۶/۵۴
صالح‌آباد	۳۰	۹۲/۲۰	۱۱۲/۵۰	۹۷/۵۷	۱۱۷/۲۶	۱۱۴/۲۹
علی‌آباد	۲۵	۱۱۰/۱۷	۹۶/۱۱	۱۰۹/۴۸	۹۹/۱۳	۱۰۲/۳۰
خوریان	۱۰	۹۴/۳۲	۱۱۳/۱۱	۱۱۲/۸۲	۹۸/۶۲	۱۰۰/۱۱
کلاته خان	۱۱	۷۹/۲۲	۷۸/۲۱	۹۸/۳۱	۹۱/۹۰	۹۰/۰۳
کای اسکوئر		۱۱/۶۳۸	۱۱/۷۷۶	۳/۸۵۴	۸/۳۹۵	۸/۱۶۳
درجه آزادی		۶	۶	۶	۶	۶
معناداری		۰/۰۷۱	۰/۰۶۷	۰/۶۹۶	۰/۲۱۱	۰/۲۲۶

علاوه بر این، بررسی تفاوت معناداری در بین روستاهای موردمطالعه در مؤلفه‌های مورد بررسی نشان می‌دهد که در دو مؤلفه بهبود زیرساخت‌های تولیدی و عمومی و ریسک‌پذیری در فعالیت‌های اقتصادی تفاوت معناداری در بین روستاهای بررسی شده در سطح ۹۰ درصد وجود دارد، ولی این تفاوت در سه مؤلفه دیگر معنادار نمی‌باشد؛ بنابراین می‌توان به این نکته اشاره نمود که مؤلفه‌هایی از قبیل تنوع و افزایش درآمدهای غیرکشاورزی، متنوع‌تر شدن فرصت‌های شغلی و افزایش رفاه و کاهش احساس فقر که خود به منزله شاخص‌های مهم تنوع بخشی به اقتصاد روستایی به شمار می‌آیند در بین روستاهای نمونه در دهستان دهملا تفاوت زیادی را نشان ندهد که این امر بیانگر تاثیر مثبت توسعه صنایع چوب در روستاهای نمونه است.

بحث و نتیجه‌گیری

صنایع دستی یکی از ارکان مهم توسعه اقتصادی در مناطق روستایی است که علاوه بر ایجاد اشتغال به افزایش در آمد خانوارهای روستایی کمک می کند. در دهستان ده ملا شهرستان شاهرود که به عنوان یکی از مراکز مهم نجاری و منبت کاری در استان سمنان شناخته می شود صنایع دستی نقشی کلیدی در پویایی اقتصادی و جلوگیری از مهاجرت روستاییان به شهرها ایفا می کند.همچنین این فعالیت ها باعث کاهش وابستگی به کشاورزی نیز می شود و می تواند به جذب گردشگر و تقویت اقتصاد محلی کمک کند.

بررسی نتایج بدست آمده از تحلیل داده‌های میدانی نشان می‌دهد که:

- بررسی یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که ایجاد و گسترش صنایع روستایی به‌ویژه در زمینه تولیدات مصنوعات چوبی و ساخت لوازم چوبی منزل و انواع مبلمان در روستاهای منطقه موردمطالعه در قالب کارگاه‌های کوچک‌مقیاس توانسته است در بهبود فرصت-های شغلی مؤثر واقع شود. به‌طوری‌که، از دیدگاه پاسخگویان به سؤال‌های تحقیق، از بین مؤلفه‌های مورد بررسی در زمینه تنوع‌بخشی به اقتصاد روستایی به ترتیب مؤلفه‌های تنوع و افزایش درآمدهای غیرکشاورزی در روستا (درآمد به‌دست‌آمده از فعالیت‌های غیرکشاورزی، فرصت پس‌انداز، رفع نیاز مالی و...)، متنوع‌تر شدن فرصت‌های شغلی (ایجاد اشتغال صنعتی و خدماتی، سرمایه‌گذاری در

فعالیت‌های کشاورزی به‌ویژه باغداری، توسعه اشتغال خانگی برای زنان، توسعه فعالیت‌های کارآفرینی و نظایر آن) و ریسک‌پذیری در فعالیت‌های اقتصادی (نوآوری در تولید و استفاده از ایده‌های نو، سرمایه‌گذاری در توسعه کارگاه تولیدی، عدم ترس از ناکامی و شکست و نظایر آن) بیشترین میزان اثرپذیری تأثیر را از توسعه صنایع چوبی در منطقه پذیرا شده‌اند. به‌عبارت‌دیگر، مقادیر میانگین عددی به‌دست‌آمده برای این مؤلفه‌ها در دهستان ده ملا بالاتر از ۴ به‌دست‌آمده است.

- نتایج تجزیه‌وتحلیل فضایی اثرات ایجاد شده در اثر ایجاد و توسعه صنایع چوب در شاخص‌های تنوع‌بخشی به اقتصاد روستایی در دهستان ده ملا بیانگر وجود تفاوت معناداری است. به‌طوری‌که، بر اساس شاخص کل محاسبه شده تنوع‌بخشی به اقتصاد روستایی ناشی از توسعه صنایع چوبی روستای ده ملا با میانگین ۴/۱۹ بیشترین و روستای کلاته خان با میانگین ۴/۰۱ کمترین میزان برخورداری از شاخص تنوع‌بخشی را به خود اختصاص داده‌اند.

- نتیجه رتبه هر یک از روستاهای مورد بررسی در مؤلفه‌های تنوع‌بخشی فعالیت‌های اقتصادی در اثر توسعه صنایع چوب و لوازم منزل نشان می‌دهد که روستای ده ملا به‌عنوان مرکز دهستان با توجه به فراهم بودن خدمات و دارابودن تعداد بیشتری از کارگاه‌ها و نظایر آن در همه مؤلفه‌های مورد بررسی بافاصله نسبتاً زیادی در جایگاه اول قرار دارد. علاوه بر این روستای راهنجان در مؤلفه‌های بهبود زیرساخت‌های تولیدی و عمومی، ریسک‌پذیری در فعالیت‌های اقتصادی و تنوع و افزایش درآمدهای غیرکشاورزی و روستای صالح‌آباد در مؤلفه متنوع‌تر شدن فرصت‌های شغلی و افزایش رفاه و کاهش احساس فقر در جایگاه بهتری نسبت به سایر روستاهای مورد بررسی قرار دارند. بررسی‌ها نشان می‌دهد که هرچه روستاهای نمونه از مرکز دهستان و راه‌های ارتباطی فاصله می‌گیرند رتبه پایین‌تری را به خود اختصاص می‌دهند.

با توجه به یافته‌های تحقیق می‌توان اذعان نمود که ایجاد و گسترش فعالیت‌های غیرزراعی و به‌ویژه صنعت در مناطق روستایی علاوه بر فراهم‌ساختن فرصت‌های شغلی و تنوع درآمدی در کنار فعالیت‌های کشاورزی می‌تواند زمینه مناسبی را برای کاهش نابرابری شغلی و درآمدی بین شهر روستا فراهم کند. به‌عبارت‌دیگر، توسعه صنعت به ارتقای سطح برخورداری و رفاه اجتماعی - اقتصادی کمک کرده و از فشار روزافزون به منابع طبیعی شکننده جلوگیری می‌کند که می‌تواند قابلیت زیست‌پذیری سکونتگاه‌های روستایی را بهبود بخشد. ازاین‌رو پیشنهاداتی به شرح زیرآرایه می‌شود:

- ارائه اعتبارات کم‌بهره بانکی باهدف توسعه صنایع روستایی (تبدیلی- تکمیلی).
- افزایش ارایه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای به روستائیان با هدف مهارت آموزی.
- تلاش برای متنوع‌تر کردن فرصت‌های شغلی و درآمدی و افزایش انگیزه برای نگهداشت جمعیت فعال در مناطق روستایی.
- زمینه‌سازی برای جذب بیشتر سرمایه‌گذاری فردی از طریق ارایه مشوق‌های اقتصادی.
- توسعه زیرساخت‌های تولیدی و عمومی از قبیل حمل و نقل، خدمات فنی و نظایر آن.

حامی مالی

بنا به اظهار نظر نویسنده مسئول، این مقاله حامی مالی نداشته است.

سهم نویسندگان در پژوهش

نویسنده اول: استاد راهنما، طراحی پژوهش، نظارت بر مراحل انجام پژوهش، بررسی و کنترل نتایج، اصلاح، بازبینی و نهایی‌سازی مقاله را به عهده داشته است؛ نویسنده دوم: تهیه و آماده‌سازی نمونه‌ها، انجام محاسبات، تجزیه و تحلیل آماری داده‌ها، تحلیل و تفسیر اطلاعات و نتایج، نویسنده سوم: نویسنده مسئول، محقق و گردآورنده داده‌ها و در نهایت نویسنده چهارم: تهیه پیش‌نویس مقاله را به عده داشته است.

تضاد منافع

تحقیقات ترویج و توسعه روستایی، دوره ۳، شماره ۲، ۶۱-۷۳، پاییز و زمستان ۱۴۰۴

نویسندگان اعلام می‌دارند که هیچ تضاد منافعی در رابطه با نویسندگی و یا انتشار این مقاله ندارند.

تقدیر و تشکر

نویسندگان از همه افراد، به دلیل مشاوره و راهنمایی علمی و مشارکت آن‌ها در این مقاله تشکر و قدرانی می‌نمایند.

منابع

آویشی، نگار؛ حسین آبادی، زهرا؛ و اسفندیاری، مرضیه، (۱۴۰۲)؛ نقش صنایع دستی بر میزان اشتغال زایی بانوان بلوچ و پیشبرد اقتصاد منطقه مطالعه موردی سوزندوزی شهرستان ایرانشهر، فصلنامه پژوهش‌های ایرانشناسی،۱۳(۳)،۶۱-۷۹.

بهرامی، رحمت اله، (۱۳۹۹)، اثرات اقتصادی-اجتماعی صنایع روستایی(صنایع دستی و مشاغل خانگی) بر توسعه روستایی مورد: روستاهای شهرستان سنندج، نشریه علمی جغرافیا و برنامه ریزی، ۲۲(۲۴)

تاسا، سمیره (۱۳۹۲)، بررسی نقش صنایع دستی در اقتصاد خانوارهای روستایی (مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان ایلام)، پایان نامه کارشناسی ارشد، رشته جغرافیا و برنتمه ریزی روستایی، دانشگاه بیرجند. ۱-۱۸۰

جعفر مدار قره باغ، شریفه؛ ارمغان، شیرین و دانیالی تهمینه. (۱۴۰۲) تبیین اثرات مهاجرت معکوس بر توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی روستاهای محال انزل شهرستان اورمیه سال ۱۴۰۰-۱۳۹۶، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی،۴ (۱۳)،۳۲-۵۲

رضایی، کمال، (۱۳۹۱)، بررسی اثر تولیدات صنایع دستی براقتصاد خانوار روستایی(مطالعه موردی گیوه بافی منطقه اورامانات)، پایان نامه کارشناسی ارشد، رشته توسعه روستایی، دانشگاه گیلان۱-۹۹

رضوانی، محمدرضا؛ چراغی، مهدی (۱۳۹۹)، تحلیل اثرات فضای کسب و کار محلی در توسعه صنایع خانگی روستایی مورد مطالعاتی: دهستان غنی بیگلو شهرستان زنجان، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، (۲)۱،۹۹-۸۵

سلطانی، شیرین؛ کرمی، رویا (۱۴۰۲)، عوامل روانشناختی مؤثر بر توسعه صنایع دستی در مناطق روستایی شهرستان زنجان. دو فصلنامه تحقیقات ترویج و توسعه روستایی، ۱(۱)،۸۹-۷۱

شفیعی ثابت، ناصر؛ مرادی مکرم، سیاوش (۱۴۰۳)، نقش جا به جاگری و دسترسی روستایی در تنوع بخشی فعالیت های اقتصادی(مورد مطالعه: شهرستان اسدآباد)، فصلنامه پژوهش های جغرافیای اقتصاد ۵(۱۶)،۳۱-۴۵

طیب‌نیا، سیدهادی و خسروبیگی بزچلویی، رضا، (۱۴۰۰)، تحلیل عوامل مؤثر بر تنوع بخشی اقتصادی در روستاهای مرزی غرب ایران (مطالعۀموردی:شهرستان مریوان)، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه ای، سال نوزدهم،(۱)۳۶، ۱۴۴-۱۱۹

عنابستانی، علی اکبر؛ سنایی مقدم، سروش؛ رحمانی، بیژن و عزیزپور، فرهاد (۱۴۰۲) تأثیرروابط روستایی-شهری بر تنوع فعالیت های اقتصادی سکونتگاه های پیراشهر دهدشت. مجله توسعه فضاهایپیراشهری.۱(۹):۹۴-۷۷

کریم‌زاده، حسین؛ولایی، محمد و منافی آذر، رضا، (۱۳۹۵)، نقش تنوع‌بخشی به فعالیت‌ها در پایداری اقتصاد روستایی. مطالعه موردی: دهستان‌مرحمت‌آباد میانی، شهرستان میاندوآب، مجله‌آمایش جغرافیایی فضا، فصلنامه علمی-پژوهشی دانشگاه گلستان. ۶ (۲۱)

محمدی یگانه، بهروز؛ عینالی، جمشید و منبری، پریسا (۱۳۹۹)، تحلیل نقش تنوع معیشتی در تحولات مسکن معیشت محور روستایی مطالعه موردی : دهستان معجزات شهرستان زنجان، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، ۲(۱)، صص۳۵-۴۹

نقوی، محمدرضا؛پورطاهری، مهدی، دیوسالار، اسداله و احمدی، حسن، (۱۳۹۶)، تحلیل اثر بخشی صنایع دستی در توسعه اقتصادی مناطق روستایی با استفاده از مدل های تصمیم گیری غیر جبرانی(لکسیکوگراف)(مطالعه موردی:دهستان عشرستاق شهرستان بهشهر)، مطالعات برنامه ریزی سکونتگاه های انسانی،۱۲ (۳۸)،۱۳۹-۱۵۴.

Agarwal, V., Mathiyazhagan, K., Malhotra, S., & Pimpunchat, B. (2023). Building resilience for sustainability of MSMEs post COVID-19 outbreak: An Indian handicraft industry outlook. *Socio-Economic Planning Sciences*, *85*, 101443.

Beel, D. E., Wallace, C. D., Webster, G., Nguyen, H., Tait, E., Macleod, M., & Mellish, C. (2017). Cultural resilience: The production of rural community heritage, digital archives and the role of volunteers. *Journal of rural studies*, *54*, 459-468.

Deshmukh, D., Rajput, C. S., Das, S., & Alam, M. M. (2024). Sustainability and livelihood of small-scale handicraft producers in India: A SWOT analysis of Dhokra artisans. *Social Sciences & Humanities Open*, *10*, 101160.

Memon, M. H., Ali, M., & Khalil, S. (2020). Determinants of income diversification in flood-prone rural Pakistan. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, *50*, 101914.

Nag, A. (2023). Industrial infrastructure and economic platform development for social and sustainable enterprise encouragement of cottage industries: case study of Bishnupur West Bengal. *International Journal of Indian Culture and Business Management*, *28*(4), 442-471.

Piras, S., Botnarenco, S., Masotti, M., & Vittuari, M. (2021). Post-Soviet smallholders between entrepreneurial farming and diversification. Livelihood pathways in rural Moldova. *Journal of Rural Studies*, *82*, 315-327.

Saikia, B. (2022). Rural Livelihood Options and its Associated Problems in Assam. *Global Journal of Research in Management*, *12*(1), 34.

Gogoi, D. P. K. (2024). Role of cottage industries in rural livelihoods. *International Journal of Advanced Research (IJAR), 12 (1)*.

Templin, E., Chazdon, S., Muske, G., Barroso, F. D., Osborne, L., & Craig, W. (2020). The silver tsunami and rural small business retention: What can communities do?. In *Business Retention and Expansion (BRE)* (pp. 123-139). Routledge.